

PRZYCZYNKI

Dariusz Dąbrowski
(Bydgoszcz)

Synowie Mściława Rościławowicza Chrobrego. Przyczynek do genealogii smoleńskiej linii Rurykowiczów

W literaturze obowiązuje przekonanie, że należący do smoleńskiej linii Rurykowiczów Mściława Rościławowicz (Chrobry), zmarły 14 czerwca 1180 r., miał trzech synów: Mściława (Udałego), Włodzimierza (księcia pskowskiego) i Dawida (księcia toropieckiego)¹. Przedstawiony pogląd opiera się na zestawieniu następujących przesłanek. Latopis kijowski w passusie dotyczącym śmierci Mściława Chrobrego wzmiankuje,

---

¹ Różnie w literaturze określano starszeństwo synów Rościławowicza, chociaż zasadniczo przeważał pogląd, że najstarszy był Mściława, zaś najmłodszy Dawid. Dlatego też — wymieniając opracowania podejmujące ten problem — podają występującą w nich kolejność Mściławowiczów tylko wówczas, jeśli dany autor przyjmował inne ich starszeństwo. Zob. np.: F. A. Golovin, *Rodoslovnaja rospis potomkov velikogo krjazja Rjurika*, Moskwa 1851, s. 21 (Dawid, Włodzimierz, Mściława Udały); S. M. Solovev, *Istorija Rossii s drevnejšich vremen*, ks. I, t. 2, Moskwa 1959, s. 739 tabl.: „Plemja Rostislava Mstislaviča”; E. Bonnell, *Russisch — Livländische Chronographie von der Mitte des Neunten Jahrhunderts bis zum Jahre 1410*, St. Petersburg 1862 [reprint Leipzig 1967], s. 28 (Autor podaje, że Włodzimierz pskowski i Dawid toropiecki byli braćmi Mściława Udałego, nie określa jednak starszeństwa tych książąt); K. Bestużev-Rjumin, *Russkaja istorija*, t. I, Sankt-Peterburg 1872 [reprint Slavistic Printings and Reprintings, 206/1, Hague — Paris 1969, s. 364] (Włodzimierz pskowski określony został jako brat Mściława Udałego); N. de Baumgarten, *Généalogies et mariages occidentaux des Rurikides Russes du Xe au XIIIe siècle*, „Orientalia Christiana”, t. IX — 1, nr 35 (maj 1927), Roma 1928, tabl. IX; M. von Taube, *Russische und litauische Fürsten an der Düna zur Zeit der deutschen Eroberung Livlands*, „Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. Zeitschrift des Osteuropa-Instituts Breslau”. Neue Folge, wyd. H. Uebersberger, E. Hanisch, t. XI, z. III/IV, 1935, s. 455-456 (Mściława, Dawid, Włodzimierz); M. Hellmann, *Das Lettenland im Mittelalter*, Münster-Köln 1954, s. 138 (Włodzimierz został nazwany młodszym bratem Mściława Udałego); *Stamntafeln zur Geschichte der Europäischen Staaten*, wyd. W. K. Prinz von Isenburg, t. II, Marburg 1956, tabl. 94; W. Dworzaczek, *Genealogia. Tablice*, Warszawa 1959, tabl. 28; V. T. Paśuto, *Vnešnjaia politika drevnej Rusi*, Moskwa 1968, tabl. 7 (wymienieni są tylko Mściława i Włodzimierz); J. Forssman, *Die Beziehungen altrussischer Fürstengeschlechter zu Westeuropa. Ein Beitrag zur Geschichte Ost- und Nordeuropas im Mittelalter*, Bern 1970, tabl. VIII; O. M. Rapov, *Knjażeskie vladenija na Rusi v X-pervoj polovine XIII v.*, Moskwa 1977, s. 181-182 (Dawid — Gleb, Włodzimierz, Mściława — Fiodor); L. V. Aleksejev, *Smolenskaja zemlja*, Moskwa 1980, s. 231-232 (bez określenia starszeństwa); H. Rüss, *Das Reich von Kiev*, [w:] *Handbuch der Geschichte Russlands*, t. I (bis 1613), wyd. M. Hellmann, Stuttgart 1981, s. 428-429 (tabl. 2); *Europäische Stamntafeln. Stamntafeln zur Geschichte Europäischen Staaten*, Neue Folge, opr. D. Schwennicke, t. II, Marburg 1984, tabl. 137; D. Fennel [J. Fennell], *Krizis srednevekovoj Rusi 1200-1304*, Moskwa 1989, tabl. V (Dawid, Włodzimierz, Mściława); *Litopis ruskij za Ipat'skim spyskom*, opr. i tłum. L. Machnovec, Kyiv 1989, s. 325 przyp. 3 do r. 6686; L. Vojtovyc, *Udilni knjazivstva Rjurjokovyčiv i Gedyminovyčiv u XIII-XVI st. Tablyci*, Lviv 1996, tabl. 20 (Dawid — Gleb, Mściława — Fiodor, Włodzimierz).

Chciałbym tutaj zaznaczyć, że już N. Karamzin uważał Mściława Udałego, Włodzimierza pskowskiego i Dawida toropieckiego za braci (*Istorija gosudarstva rossijskogo*, t. III, Moskwa 1991, s. 436, 437, 439). Nie dotarłem niestety do pracy P. Golubovskiego dotyczącej dziejów Smoleńska (*Istorija Smolenskoj zemli do načala XV v.*, Kiev 1895). Dodam jeszcze, że W. B. Wilinbachow — opierając się na niewiadomej podstawie — przypisał Włodzimierzowi pskowskiemu otczestwo Michajłowicz (*Ruś a niemiecki podbój Inflant (część I)*, „Zapiski Historyczne”, r. XXXVI, 1971, z. 4, s. 18 (564).

że książę ten oddał pod opiekę braciom swego syna Włodzimierza². Jako brat Włodzimierza wspomniany jest przez źródła ruskie pod 6722 r. Dawid toropiecki³. W Toropcu miał siedzieć swego czasu Mścisław Rościsławowicz⁴. Również Mścisław Udały wzmiankowany był przez latopisarzy jako władca tego grodu⁵. Tak więc — jak twierdzą niektórzy badacze — Toropiec musiał być „wotcziną” Mścisława Rościsławowicza i jego synów⁶. Vasilij Tatiščev pisząc pod 6721 r. o wypędzeniu z Pskowa tamtejszego władcy, Włodzimierza „toropieckiego”, podał jego *otczestwo* — Mścisławowicz⁷. Zaznaczam, iż zaprezentowane wnioski nie zostało wyartykułowane w sposób kompletny przez żadnego z wymienionych w przypisie pierwszym autorów. Jego poszczególne elementy pojawiały się w różnych pracach, przy czym zjawiskiem będącym na porządku dziennym okazało się bezkrytyczne wzajemne przyjmowanie ustaleń nie posiadających głębszej podbudowy. Krótko mówiąc, widać, że nie przeprowadzono dotychczas dokładnych badań nad stosunkami rodzinnymi Mścisława Rościsławowicza. Argumentacja, która doprowadziła badaczy do przyjęcia poglądu o istnieniu trzech synów wspomnianego dynasty, na pierwszy rzut oka przedstawia się wiarygodnie. Moim zdaniem, pozostawia w rzeczywistości wiele do życzenia.

Przechodząc do analizy materiału źródłowego dotyczącego interesującego nas zagadnienia, chciałbym najpierw zwrócić uwagę na informację latopisu kijowskiego dotyczącą zgonu Mścisława Rościsławowicza Chrobrego. Brzmi ona następująco: *i vzrjev [Mścisław] na družinu svoju i na knjaginju [...] i poča im molviti se prikazyvaju djetja svoje Volodimjera Borisovi Zachar'icju i s sim daju bratu Rjurikovi i Davidovi s volost'ju na rucje a čto o mje Bog promyslit' i tako prikazav djeti svoi brat'je svoe*⁸. Postarajmy się dokładnie przeanalizować zaprezentowany passus. Pokazuje on, że zmarły (14 czerwca 1180 r.⁹) książę osierocił żonę (*vzrjev [...] na knjaginju*) i kilkoro dzieci (*prikazav djeti svoi*). Wyróżnienie Włodzimierza spośród rodzeństwa imiennym wyszczególnieniem wskazuje przy tym wyraźnie, że był on pierworodnym synem, a może nawet i w ogóle najstarszym potomkiem Mścisława. Pozostałe dzieci — wymienione łącznie, bez podania imion — musiały wówczas jeszcze pozostawać pod opieką matki. Domyślam się, że nie miały więcej niż po kilka lat, a w każdym razie nie były samodzielne. Zapewne niewiele zresztą starszy od rodzeństwa był sam Włodzimierz. Przekonuje o tym kolejna wzmianka. Został on mianowicie pośrednio odnotowany w latopisie kijowskim jeszcze raz, przy okazji opisu wyprawy zorganizowanej w 1181 r. przez Ruryka Rościsławowicza przeciw Igorowi Światosławowiczowi i Połowcom. Kronikarz ruski zapisał, że we wspomnianej akcji wzięli udział książę Mścisław Włodzimierzowicz z Czarnymi Kłobukami, wojewoda Lazar z młodą drużyną Ruryka, Zdziesław Żyroślawicz z pułkiem Mścisławowym oraz Borys Zacharynicz (Zacharycz) z *Volodimerimi ljudmi knjaziča swojego*¹⁰. Nawet jeśli przyjmiemy — moim zdaniem — mało wiarygodną

² *Ipatevskaia letopis*, [w:] *Polnoe Sobranie Russkich Letopisej* [dalej: PSRL], t. II, Moskwa 1962 [reprint wydania Sankt Peterburg 1908], 609.

³ *Novgorodskaja pervaja letopis staršego i mladšego izvodov* [dalej: NPL], Hague-Paris 1969 [reprint wydania Moskwa-Leningrad 1950], 53, 251; PSRL, t. IV, Petrograd 1917, s. 183; t. X, Moskwa 1965 [reprint wydania Sanktpeterburg 1862], s. 66; t. XV/b, Moskwa 1965 [reprint wydania Sanktpeterburg 1863], 313.

⁴ L. V. Aleksejev, *Smolenskaja zemlja*, s. 231; L. Vojtovyč, *Udilni*, s. 80.

⁵ *Ljetopis po Lavrentevskom spisku* [dalej: L. Iawr], Sanktpeterburg 1897, s. 413; PSRL, t. VII, Sanktpeterburg 1856, s. 116 (*privedoša [Nowogrodzianie] k sebję knjazja Mstislava Toropeč'skogo*); t. X, s. 60.

⁶ L. V. Aleksejev, *Smolenskaja zemlja*, s. 231-232; L. Vojtovyč, *Udilni*, s. 80.

⁷ V. N. Tatiščev, *Istorija rossijskaja v semi tomach*, t. IV, Moskwa-Leningrad 1964, s. 343: *Togo ž godu [6721] pleskoviči izgnaša ot sebe knjazja Vladimira Mstislaviča toropeckogo*.

⁸ PSRL, t. II, 609. Sprawdziłem także brzmienie odpowiedniego fragmentu latopisu kijowskiego w innych zwojach. W kodeksie ostrożskim (chlebnikowskim) mamy zwrot: *prikazav' djeti svoja (The Old Rus' Kievan and Galician — Volhynian Chronicles: The Ostroz'skij (Xlebnikov) and Četvertyn's'kij (Pogodin) Codices*, [w:] *Harvard Library of Early Ukrainian Literature. Texts*, t. VIII, 1990, s. 266 kolumna 538), identycznie w kodeksie pogodińskim (ibidem, s. 621 kolumna prawa „górna”). Mamy więc tu wyraźne potwierdzenie, że Mścisław Rościsławowicz pozostawił oprócz Włodzimierza jeszcze kilkoro dzieci.

⁹ Szczegółowy wywód na temat daty śmierci Mścisława Rościsławowicza przedstawił N. Bereżkov, *Chronologija russkogo letopisanija*, Moskwa 1963, s. 246.

¹⁰ PSRL, t. II, 621-622.

hipotezę, że wymieniony w źródle *Mstislavl polk* to drużyna Mściława Mściławowicza¹¹ — brata Włodzimierza, a nie ich niedawno zmarłego ojca¹², to nie mamy powodów, by kwestionować zaprezentowane starszeństwo synów Mściława Rościsławowicza. Wprost przeciwnie — tak jak już wspomniałem wyżej — uznaję omawianą wiadomość za potwierdzenie kolejności narodzin Mściławowiczów i ich młodocianego wówczas wieku. Imienne wyszczególnienie Włodzimierza w passusie poświęconym śmierci ojca uzupełnia się bowiem doskonale z określeniem pod 6688 (1180, faktycznie 1181) r. tylko jego mianem *knjażič*. Natomiast pojawienie się w tym momencie informacji o ewentualnej drużynie Mściława Mściławowicza co najwyżej wskazuje na niewielką różnicę wieku zachodzącą między braćmi. Obaj przy tym musieli być wówczas bardzo młodzi, skoro osobiście nie uczestniczyli w wyprawie wojennej¹³. Z przedstawionym wnioskowaniem dobrze też koresponduje pierwsza odrębna wzmianka dotycząca Mściława (Udałogo). Pojawił się on mianowicie na kartach latopisu kijowskiego dopiero po dwunastu latach od omówionego przed chwilą wydarzenia. Władał w tym czasie Trepołem i u boku swego brata stryjecznego, Rościsława Rurykowicza, wziął udział w zakończonej tuż przed 25 grudnia 1193 r. zwycięskiej wyprawie na Połowców¹⁴. Aktywne oraz samodzielne uczestnictwo we wspomnianej akcji zbrojnej wskazuje, że interesujący nas dynasta był już wówczas dorosły. Następnie Mściław Mściławowicz występuje w źródłach regularnie, jako uczestnik różnych wydarzeń. Jesienią 1196 r. walczył on przeciw księciu włodzimierskiemu Romanowi Mściławowiczowi¹⁵. Natomiast pod 6706 (początek zimy 1198/1199) r. latopis kijowski wspomina, że przybył do Kijowa na chrzciny Eufrozyny–Esmeraldy, córki swego stryja Ruryka Rościsławowicza¹⁶. Pod 6715 (faktycznie w pierwszej połowie 1207) r. Mściław został — między innymi przez latopis ławrentiewski — odnotowany jako uczestnik wojny Rościsławowiczów z Wsiewołodem Światosławowiczem Czernym. Zajmujący naszą uwagę dynasta bronił wówczas Torczeska. Został jednak zmuszony poddać się księciu czernihowskiemu i zawarł z nim układ *po ego voli*¹⁷. W końcu marcańskiego roku 6716 (1208/9) widzimy Mściława już na północnych krańcach Rusi. Zdołał on wówczas opanować Nowogród Wielki, usuwając stamtąd

¹¹ Tak np. L. Machnovec (*Litopys ruskij*, s. 329 przyp. 11 do r. 6688).

¹² Domyślam się, że prowadzony przez Zdziesława „pułk Mściławowy” to drużyna zmarłego rok wcześniej Mściława Rościsławowicza. Przypuszczalnie pozostała ona przy wdowie i młodszych dzieciach księcia. Nie jest wykluczone — choć moim zdaniem mniej prawdopodobne — że mamy już do czynienia z ludźmi Mściława Mściławowicza. Takie przypuszczenie zdawałby się potwierdzać fakt kierowania wspomnianym oddziałem przez Zdziesława Zyrosławowicza, który w 1193 r. jest wspomniany jako wojewoda Mściława [Udałogo] — zob. przyp. 14. Uważam jednak, iż w jakimś momencie między 1181 a 1193 r. dorastający Mściław mógł przejąć drużynę ojca wraz z jej wojewodą. Za argument pozwalający odczytywać zwrot „pułk Mściławowy” na sposób zaproponowany przeze mnie należy uznać użycie przez latopisarza wobec oddziału Borysa Zacharynicza zwrotu z *Volodimerimi ljudmi knajžiča svoego*, przy braku takiegoż określenia pułku prowadzonego przez Zdziesława. W każdym razie, nawet jeśli przyjąć mniej prawdopodobny pogląd alternatywny, i tak nie zostanie podważona teza o starszeństwie Włodzimierza pośród synów Mściława Rościsławowicza.

¹³ Warto dodać, że obaj Mściławowicze nie uczestniczyli również w wyprawie „wszystkich” książąt ruskich na Połowców z lata 6693 r. (L. ławr., s. 374–376; PSRL, t. II, 635–636; t. VII, s. 97–98). Moim zdaniem jest to kolejny wyraźny dowód na młodociany wówczas wiek, przynajmniej Mściława. Niewykluczone natomiast, że Włodzimierz Mściławowicz już w tym momencie nie żył.

¹⁴ PSRL, t. II, 677: *posla že [Rościsław, syn Ruryka Rościsławowicza, a więc brat stryjeczny Mściława Mściławowicza] v Trepol' po M'stislava po stroičiča svoego po M'stislaviča zova i s soboju on že jecha k nemu vborzje so Zdeslavom s Žirosłavičem' s mužem swoim i postiče i za Ros'ju Rostislava brata svoego i tako sovokupivšesja s Černym Klobukom [...] i udariša [...] na nich [tj. na Połowców] i opolonišasja.*

¹⁵ *Ibidem*, t. II, 697–698.

¹⁶ *Ibidem*, t. II, 708.

¹⁷ L. ławr., s. 408: *Si [wojska Wsiewołoda Czernego] že pridoša k Torc'skomu, Mstislav že Mstislavič zatvorisja v nem, i oni ostupiša i poganyja raspustiša voevat', oni že mnogo zla stvorisja po zem'li, pljenujušče, sjekušce i sela žgušče; Mstislav že ne moga terpjeti v gradje, cjelova k nemu [Wsiewołodowi] krest' po ego voli.* Zob. też PSRL, t. VII, s. 114; t. X, s. 54. Na temat opisywanej wyprawy zob. np.: M. Hruševskij, *Istorija Ukrainy–Rusy*, t. II, Kyiv 1992 [reprint wydania Lviv 1905], s. 231; J. Fenell, *Krizis*, s. 69. Co do datacji, zob. N. G. Bereżkov, *Chronologija*, s. 93, 100. Można domyślać się, że Torczesek był we wspomnianym czasie włością Mściława.

Światosława, syna Wsiewołoda Wielkie Gniazdo¹⁸. W tym dopiero czasie pojawiają się źródłach pierwsze informacje dotyczące Włodzimierza pskowskiego i toropieckiego, uznawanego przez literaturę za brata Mścislawa [Udałego]¹⁹.

Chciałbym zwrócić uwagę, że w kontekście częstego źródłowego występowania Mścislawa Mścislawowicza bardzo dziwny wydaje się brak — w przeciągu 27 lat od pierwszych dwóch wystąpień — jakichkolwiek informacji na temat Włodzimierza, będącego według naszych wysoce prawdopodobnych ustaleń starszym bratem Mścislawa. Uwzględniając charakter latopisarskich zainteresowań²⁰ nie jestem w stanie znaleźć innego wytłumaczenia absencji źródłowej Włodzimierza, jak tylko jego śmierć w młodym wieku — w czasie nieodległym od 1181 r., a przed 1193 r.²¹ W innym przypadku Włodzimierz — pierworodny syn liczącego się na Rusi księcia — przedstawiciel linii Rurykowiczów odgrywającej ważną rolę polityczną, byłby bez wątpienia przedmiotem zainteresowań kronikarzy i miałby okazję stać się nie raz bohaterem godnych opisanie wydarzeń²², co było udziałem jego młodszego brata Mścislawa. Tak więc powstaje — moim zdaniem — bardzo poważna wątpliwość co do tożsamości wzmiankowanego w 1180 i 1181 r. Włodzimierza Mścislawowicza z noszącym to samo imię księciem, wypędzonym z Pskowa — według Tatiščeva — w 1213 r. (zob. przyp. 7), a notowanym w źródłach od marcańskiego roku 6716 (1208/9). Przyjrzyjmy się dokładniej informacjom źródłowym dotyczącym tej postaci. Pod 6718 (faktycznie 1208/9) r. znajdujemy wiadomość następującą: *Novgorod'ci ugoniŭše Litvu v Chodynich izbiša s knjaz'm Volodimirom i s posadnikom' Tv'rdislavom*²³. W następnym roku Mścislaw Udały, który niedługo wcześniej przybył do Nowogrodu, osadził w Łukach *knjazja Volodimira Pl'skov'skago*²⁴. Następnie, władca Nowogrodu wraz ze wspomnianym bezimiennie „królem z Pskowa” wyprawił się na Odenpe (Odenpäh = Miedwieżą Głową)²⁵. Do początków 1212 r. można z kolei odnieść wiadomość o wypędzeniu Włodzimierza z Pskowa²⁶. Zwraca przy tym uwagę fakt, że niedługo po zmuszeniu

¹⁸ Latopisy opisują wspomniane wydarzenia pod różniącymi się datami i z podaniem nieco odmiennych szczegółów. Zob. L. lawr., s. 413 (6717 r.); NPL, s. 51, 249 (6718 r.); PSRL, t. VII, s. 116 (zima 6716 r.); t. X, s. 60–62 (6718 r.). Dokładną analizę chronologiczną wspomnianych wydarzeń przeprowadził N. Bereżkov. Wykazał on jednoznacznie, że Mścislaw zajął Nowogród pod koniec marcańskiego 6716 (1218/9) r. (*Chronologija*, s. 252, 255 — 256).

¹⁹ Z naszego punktu widzenia nie jest celowe przytaczanie następnym licznym, podawanych regularnie informacji źródłowych na temat Mścislawa Mścislawowicza Udałego. Zaznaczmy w tej chwili jedynie, że książę ten zmarł w 1228 r. (PSRL, t. II, 752 (pod 6735)).

²⁰ Na temat okoliczności, w których młodzi książęta stawali się bohaterami latopisarskich informacji wypowiedziałem się w artykule poświęconym problemowi istnienia dwóch synów Daniela Romanowicza noszących imię Mścislaw (D. Dąbrowski, *Czy istniało dwóch synów Daniela Romanowicza o imieniu Mścislaw? Przyczynek do genealogii Romanowiczów, książąt halicko-wołyńskich*, Roczn. Herald., n.s., t. IV (XV), 1999, s. 180–181).

²¹ Za argument sugerujący, że terminem *ad quem* zgonu Włodzimierza Mścislawowicza jest 1193 r. możemy uznać fakt, iż wyznaczony przez ojca na jego opiekuna wojewoda Zdzesław Żyroslawicz w tym czasie był już w służbie u Mścislawa, młodszego brata Włodzimierza (zob. przyp. 14).

²² Co prawda można twierdzić, że Włodzimierz został przez sprawujących nad nim opiekę stryjów wysłany na północ, na teren smoleńskiej ojcowizny — i jako że nie odgrywał tam ważnej roli — nie był wzmiankowany przez źródła. Dodać w tym wypadku należy, iż latopisy smoleńskie nie zachowały się. Tak się jednak składa, że dysponujemy dość szczegółowymi informacjami zarówno jeśli chodzi o Ruś południową, gdzie przejawiali aktywność Rościslawowicze (do 1199 r. podawanymi przez latopis dworski Ruryka kijowskiego), jak i rejon Nowogrodu, również leżący w sferze zainteresowań tej linii Rurykowiczów. Poza tym — mimo braku latopisów lokalnych — zachowały się wiadomości na temat losów księstwa smoleńskiego w tych czasach w źródłach powstających w innych rejonach Rusi. Uważam więc, że Włodzimierz, pierworodny syn Mścislawa Rościslawowicza, gdyby żył musiałby zostać odnotowany bez względu na to czy przebywałby w północnej części „wotcziny” Rościslawowiczów, czy w południowej.

²³ NPL, s. 51. Zob. też NPL, s. 249. W kwestii datacji zob. N. Bereżkov, *Chronologija*, s. 255. Karierę Włodzimierza pskowskiego opisał już Taube (*Russische und litauische Fürsten*, s. 456–458).

²⁴ *Ibidem*, s. 52, 249.

²⁵ *Heinrici Chronicon Livoniae*, opr. L. Arbusov, A. Bauer, Hannoverae 1955, s. 73. Wydawcy kroniki uważają, iż wspomniany wówczas *rex de Plicecowe* to był właśnie Włodzimierz (*ibidem*, przyp. 4 na s. 73).

²⁶ NPL, s. 52, 250: *V Petrovo govenie izechaša Litva bezbożnaja Pl'skov i pożgoša: pl'skovici bo bjachu v to ŭremja izgnali knjazja Volodimira ot sebe, a pl'skovici bo bjachu na ozjerje* (cyt. zapis ze s. 52). Co do datacji tego wydarzenia zob.: N. G. Bereżkov, *Chronologija*, s. 256; *Heinrici Chronicon Livoniae*, przyp. 8 na s. 100–101. Wiadomość o wygnaniu Włodzimierza podają także inne źródła. Warto zwrócić uwagę, że

księcia do opuszczenia grodu, pskowanie wyruszyli na wyprawę na Czudź z nowym władcą, Wsiewołodem Borysowiczem. Całą tą akcją kierował Mściław Udały. Obok nowego księcia pskowskiego wspierał go także Dawid toropiecki, określony wówczas jako „brat Włodzimierza” — prawdopodobnie tego, który został niedługo wcześniej wygnany z Pskowa, choć nie zostało to w sposób jednoznaczny wyartykułowane²⁷. Jak informuje kronika Henryka Łotysza, pozbawiony władzy książę udał się wraz z rodziną najpierw do Połocka, a stamtąd popłynął do Rygi, gdzie został powitany z honorami. Przyczyna życzliwego przyjęcia Włodzimierza jest jasna. Wygnany z Pskowa książę jakiś czas wcześniej wydał za brata biskupa ryskiego Alberta swą córkę²⁸. Dodajmy tutaj jeszcze, że ruski wygnaniec otrzymał od swych niemieckich powinowatych wójtostwo Autine i Idumei²⁹. W 1214 r. Włodzimierz wraz z rodziną powrócił na Ruś³⁰. W późniejszym czasie był wzmiankowany jeszcze kilkakrotnie. W 1216 r. wziął u boku Mściława Udałego, Konstantyna Wsiewołodowicza, Włodzimierza Rurykowicza smoleńskiego i Wsiewołoda Mściławowicza udział w kampanii zakończonej pogromem nad Lipicą (21 kwietnia) oddziałów Jerzego, Jarosława i Światosława Wsiewołodowiczów³¹. Jeszcze w tym samym roku, kilka miesięcy później władca Pskowa wyprawił się na Odenpe³². Na początku 1217 r. przybył — pod nieobecność Mściława Mściławowicza — do Nowogrodu Wielkiego, w swoich sprawach. Wówczas też wraz z nowogrodzkim posadnikiem Twerdysławem wyruszył ponownie na Odenpe³³. Rok później brał udział w kolejnej wyprawie, która tym razem spustoszyła Lettę i Idumę³⁴. Następnie wspomniany został Włodzimierz pskowski jako uczestnik najazdu na Inflanty z jesieni lub początku zimy 1223 r.³⁵ Ostatnia wiadomość źródłowa poświęcona temu księciu dotyczy jego udziału w walkach z Litwinami na początku 1226 r.³⁶

latopisy pskowskie określają zajmującego naszą uwagę dynastę jako: *knjazja litovskogo Volodimera Toropcekkogo* (*Pskovskaja 3-ja letopis*, [w:] *Pskovskie letopisi*, vyp. 2, pod red. A. N. Nasonova, Moskwa 1955, s. 77. Latopis nowogrodzki V określa natomiast Włodzimierza derywatem posesjonatycznym „Toropiecki” (PSRL, t. IV, s. 183).

²⁷ NPL, s. 52–53, 251; PSRL, t. X, s. 66; t. XXV, s. 52–53; N. Bereżkov wiarygodnie wykazał, że to właśnie w czasie trwania omawianej wyprawy napadli na Psków Litwini (*Chronologija*, s. 256–257).

²⁸ *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 100–101: *Rutheni de Plecekowe indignati contra Woldemarum regulum suum, eo quod filiam suam fratri episcopi de Riga tradiderit in uxorem, expulerunt eum de civitate cum familia sua. Qui confugiens ad regem de Plosceke parvam ab eo consolationem accepit, unde Rigam descendens cum viris suis a genero suo et familia episcopi honorifice susceptus est*. Przyjmuje się, że zięciem Włodzimierza był brat biskupa Alberta, Teodoryk (zob. np. M. von Taube, *Russische und litauische Fürsten*, s. 457; M. Hellmann, *Das Lettenland*, s. 148; *Heinrici Chronicon Livoniae*, przyp. 7 na s. 100; G. Gnegel-Waitschies, *Bischof Albert von Riga. Ein Bremer Domherr als Kirchenfürst im Osten (1199–1229)*, Hamburg 1958, s. 32 tabl. I, s. 33 tabl. II; ES (Schwennicke), t. II, tabl. 137).

²⁹ *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 112: *Et designata est regi Woldemaro advocacia Theodorici generi sui in Ydumea*.

³⁰ *Ibidem*, s. 115: *Et [...] cum omni familia recessit [Włodzimierz] in Rusciam*.

³¹ Zob. np.: NPL, s. 55–57, 254–257; PSRL, t. VII, s. 120–124; t. X, s. 69–77; t. XXV, s. 111–114. Pisząc ten tekst nie miałem niestety dostępu do latopisu nowogrodzkiego IV (PSRL, t. IV, Sanktpeterburg 1848, s. 22–25) i drugiego wydania latopisu sofijskiego I (PSRL, t. V, 1925). Na temat latopisarskich relacji o bitwie nad Lipicą zob. J. Fennell (*Krizis*, s. 98 przyp 17).

³² *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 136–138; PSRL, t. VII, s. 124 (latopis woskresieński wspomina tutaj o wyprawie na Rygę Wsiewołoda, syna Mściława Romanowicza, która odbyła się jesienią 6724 r.); t. X, s. 77 (według latopisu nikonowskiego Wsiewołod Mściławowicz wyprawił się na Rygę w sierpniu 6724 r.); t. XXV, s. 114 (zwód moskiewski podaje informację zbieżną z przekazem latopisu woskresieńskiego). Odnoszę wrażenie, że zarówno Henryk Łotysz, jak i kronikarze ruscy wspominają o tej samej akcji, choć szczegóły ich relacji różnią się cokolwiek.

³³ *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 139–140; NPL, s. 57, 257–258; PSRL, t. X, s. 79.

³⁴ *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 149–152.

³⁵ *Ibidem*, s. 196–197 (Henryk wspomina o wspólnej akcji brata króla Suzdala, nowogrodzian i króla Pskowa); NPL, s. 60–61, 262–263 (odnotowany jest tylko udział nowogrodzian na czele ze Światosławem Wsiewołodowiczem); PSRL, t. VII, s. 129 (odnotowana jest wyprawa Jarosława Wsiewołodowicza na Kolywań [Rewal] z 6730 r.); t. X, s. 88 (mowa o wyprawie Jarosława Wsiewołodowicza na Kolywań pod 6733 r.). Co do datacji tej akcji zob. E. Bonnell, *Russisch — Livländische Chronographie*, s. 41; N. G. Bereżkov, *Chronologija*, s. 268.

³⁶ NPL, s. 64: *Knjaz' že, Jaroslav i Volodimir s synom i s novotrzi, knjaz' dvor, novgorodcev malo, toropcjane c knjaz'm' svoim' Davydom' poidoša po nich [tj. na Litwinów]*. Wątpię, by chodziło w tej relacji o jakiegos innego księcia noszącego imię Włodzimierz niż bohater naszych rozważań.

Zauważmy, jak często w latach 1208/9–1226 był ten dynasta wzmiankowany. Stoi to w bardzo wyraźnym i wymownym kontraście z całkowitym milczeniem źródeł na jego temat w okresie wcześniejszym.

Warto tutaj jeszcze dodać istotne z naszego punktu widzenia informacje na temat potomstwa Włodzimierza. Wiadomo, że córka księcia przed początkiem 1212 r. wydana została za Teodoryka von Buxhoveden, brata biskupa ryskiego Alberta. Inne dzieci były bezimiennie wzmiankowane w latach 1212–1214³⁷. Natomiast syn Włodzimierza Jarosław uczestniczył w 1218 r. w walkach w Inflantach prowadząc własne oddziały³⁸. Sugeruje to, że był już wówczas zdolny do samodzielnych działań. Przytoczone dane pozwalają przyjąć jako prawdopodobny okres przychodzenia na świat potomstwa Włodzimierza drugą połowę lat dziewięćdziesiątych XII w. i pierwszą dekadę kolejnego stulecia. Określa to — co prawda w dużym przybliżeniu — termin *ad quem* narodzin zajmującego naszą uwagę księcia. Lokować go należy najpóźniej w samym początku lat osiemdziesiątych XII w. Oczywiście możnaby założyć, przyjmując jako jedyne kryterium przedstawione dane na temat potomstwa księcia, że Włodzimierz pskowski był starszy. Mam świadomość, że w takim układzie — patrząc tylko z perspektywy chronologicznej — jest dopuszczalne uznanie interesującego nas dynasty nawet za osobę starszą od Mścisława Udałego, co otwiera teoretyczną możliwość potraktowania ich jako rodzonych braci. Wspomniane przypuszczenie pozwala jednak — jak myślę — wyeliminować inne przedstawiane przeze mnie argumenty.

Kończąc prezentację katalogu wzmianek dotyczących książąt uznawanych w literaturze za synów Mścisława Rościsławowicza, a więc braci rodzonych Mścisława Udałego, chciałbym zaznaczyć, że Dawid traktowany przez niektórych badaczy jako najmłodszy, zaś przez innych jako najstarszy Mścisławowicz³⁹, odnotowany był w źródłach dwukrotnie. Pierwszy raz, jako uczestnik wyprawy Mścisława Udałego i Wsiewołoda Borysowicza z początków 1212 r. (zob. przyp. 27). Druga i ostatnia wzmianka źródłowa dotyczy jego tragicznej śmierci w bitwie z Litwinami pod Uświatem 1 marca 1226⁴⁰.

Jak sądzę, przedstawione informacje nie dają podstawy do uznania Włodzimierza pskowskiego i Dawida toropieckiego za synów Mścisława Rościsławowicza. Na rzecz powyższej hipotezy przemawia kilka poważnych dowodów — moim zdaniem — mocniejszych niż przytaczane w celu uzasadnienia poglądu funkcjonującego na ten temat w literaturze. Przypomnijmy najpierw argument o znaczeniu podstawowym. Ustaliliśmy mianowicie, że nie ma racjonalnych przesłanek, by utożsamiać niewątpliwego syna Mścisława Rościsławowicza o imieniu Włodzimierz wzmiankowanego w latach 1180–1181 z jego imiennikiem — księciem pskowskim i toropieckim — występującym w źródłach pomiędzy 1208/9 a 1226 r. Bratem władcy Pskowa został za to nazwany w źródłach Dawid toropiecki (zob. przyp. 40). Pojawienie się w latopisach informacji dotyczącej pokrewieństwa Włodzimierza z Dawidem jest cennym argumentem na rzecz przedstawianej przeze mnie konstrukcji badawczej, szczególnie z tego względu, że ani jednego, ani drugiego z wymienionych książąt nigdy nie określono mianem brata Mścisława Udałego. Tymczasem wzmiankowani oni byli w konfiguracjach wprost sugerujących konieczność takiego działania. Zanalizujmy najpierw wiadomość dotyczącą wyprawy Rusinów na Czudź z początków 1212 r. Brzmi ona następująco: *M'stislav [Udały] že knjaz' vzja na nich dan' i da novgorod'cem duje čjasti dani, tret'juju čjast' dvorjanom; bjaše že tu i Pl'skov'skyi knjaz' Vsjevolod Borisovic' s pl'skovici, i Torop'c'kyi knjaz' Davyd, Volodimir' brat*⁴¹. Oprócz wystąpienia w przedstawionym

³⁷ *Heinrici Chronicon Livoniae*, s. 100, 114, 115.

³⁸ *Ibidem*, s. 151.

³⁹ Zob. przyp. 1.

⁴⁰ NPL, s. 64, 269. Co do datacji tego wydarzenia zob. N. G. Bereżkov, *Chronologija*, s. 269. Wiadomość o śmierci Dawida podają również inne latopisy. Patrz np.: PSRL, t. VII, s. 133; t. X, s. 93; t. XXV, s. 122.

⁴¹ Cytuję wersję podaną przez NPL, s. 52–53. Odpowiednie fragmenty — zawarte w innych latopisach — właściwie od niej nie odbiegają.

fragmencie zastanawiającego układu pokrewieństw pomiędzy odnotowanymi osobami, zwracają tutaj uwagę jeszcze inne istotne kwestie. Po pierwsze, mamy do czynienia z bardzo dużym odstępem pomiędzy pierwszymi źródłowymi wystąpieniami Mściława Udałego i Dawida (19 lat). Równocześnie rzuca się w oczy niewielka rozpiętość między pierwszymi informacjami dotyczącymi Dawida i jego brata Włodzimierza (4 lata). Sugeruje to sporą różnicę między Mściławem a uczestniczącym u jego boku w wyprawie na Czudź księciem toropieckim. Takiej różnicy tymczasem nie da się wytłumaczyć inaczej jak tylko pochodzeniem obu dynastów od innego ojca. Jeśli bowiem — jak już ustaliliśmy wcześniej — Mściław Udały w momencie śmierci ojca był małoletni, to nie mógł mieć brata znacznie od siebie młodszego. W konsekwencji otrzymujemy także kolejne świadectwo niemożności utożsamienia wzmiankowanego w latach 1180–1181 r. Włodzimierza z jego imiennikiem określonym pod 1212 r. jako brat Dawida toropieckiego. Poza tym należy pamiętać, że kronikarze ruscy wymieniając szereg książąt uczestniczących w jakimś wydarzeniu raczej systematycznie starali się stosować zasadę wyliczania ich w układzie pokrewieństwa z zaznaczeniem również starszeństwa⁴². Tak więc wymieniani byli bracia rodzeni obok siebie, licząc od najstarszego, a następnie szli krewniacy dalszych stopni. Oczywiście prawidłowość ta dotyczyła ogólnego wyliczania uczestników jakiejś akcji, a nie przedstawiania — na przykład — kolejności wchodzenia poszczególnych książąt do boju, ustawienia pułków, czy przepławiania się ich oddziałów przez przeszkodę wodną⁴³. W wypadku przedstawionej wzmianki mamy do czynienia z pierwszym wariantem, to jest z ogólnym wyliczeniem uczestników konkretnej wyprawy. Tak więc, jeśliby Dawid był bratem rodzonym Mściława Udałego powinien zostać wymieniony zaraz po księciu nowogrodzkim, a przed Wsiewołodem Borysowiczem. Przy takim założeniu latopisarz nie miałby też potrzeby dookreślać osoby Dawida toropieckiego zaznaczając, że był on bratem Włodzimierza. Podobnie rzecz się przedstawia z opisem wydarzeń, w których brali udział Mściław Udały i Włodzimierz, brat Dawida. Chodzi tutaj o wyprawę Rościszawowiczów i Konstantyna Wsiewołodowicza przeciw pozostałym potomkom Wsiewołoda Wielkie Gniazdo z wiosny 1216 r. Uczestniczyli w niej władający wówczas Wielkim Nowogrodem Mściław Udały, książę pskowski Włodzimierz, książę smoleński Włodzimierz Rurykowicz, Wsiewołod syn Mściława Romanowicza, siedzącego w tym czasie w Kijowie oraz Konstanty Wsiewołodowicz. Wspomniani dynaści wymieniani są w dotyczących tej kampanii relacjach latopisarskich w różnych konfiguracjach, odpowiadających konkretnej sytuacji. Tak więc dowiadujemy się o wspólnym pochodzie Mściława i Włodzimierza pskowskiego na Zubcew, gdzie dołączył do wymienionych Wło-

⁴² Przykładem stosowania tej zasady jest wyliczenie książąt ruskich uratowanych z pogromu mongolskiego. W skomplikowanym systemie — odpowiadającym starszeństwu wobec Wsiewołoda Wielkie Gniazdo — zostali wymienieni: Jarosław Wsiewołodowicz z 6 synami; Światosław Wsiewołodowicz z synem; Iwan Wsiewołodowicz; Włodzimierz Konstantynowicz wnuk Wsiewołoda; Borys i Gleb Wasylkowicze, będący prawnukami Wsiewołoda z jego najstarszego wnuka Wasylka Konstantynowicza; Wasyl, prawnuk Wsiewołoda z jego drugiego pod względem wieku wnuka — Wsiewołoda Konstantynowicza (PSRL, t. VII, s. 143). Mogły naturalnie zdarzyć się jakieś przesunięcia w kolejności wyliczania dynastów. Weźmy dla przykładu układ występowania uczestników wyprawy Rościszawowiczów na Wsiewołoda Światosławowicza Czernego z 1212 r. (ibidem, t. VII, s. 118). Latopisarz — z punktu widzenia starszeństwa w stosunku do Rościszawowicza — popełnił tutaj błąd, wysunął mianowicie przed Konstantyna i Mściława Dawidowiczów, Włodzimierza Rurykowicza. Niemniej jednak bracia rodzeni — Dawidowicze, wymienieni są obok siebie. Zwróćmy tymczasem uwagę, że jeśli chodzi o występowanie w źródłach obok siebie Mściława Mściławowicza i dynastów uważanych przez badaczy za jego braci rodzonych, w obu zarejestrowanych wypadkach, Włodzimierz pskowski i Dawid toropiecki nie są wymienieni obok Mściława, co powinno było nastąpić w sytuacji, gdyby rzeczywiście byli jego braćmi rodzonymi. W pierwszym wypadku oddziela Mściława Udałego od Dawida toropieckiego — Wsiewołod Borysowicz, w drugim zaś Włodzimierz pskowski od Mściława — Włodzimierz Rurykowicz smoleński.

⁴³ Stosowane też były inne zasady wymieniania książąt. Na przykład w opowieści o bitwie nad Kałką wyodrębniono grupę książąt „starszych” (Mściław Romanowicz kijowski, Mściław Światosławowicz czernihowski i Mściław Mściławowicz halicki i Jerzy Wsiewołodowicz suzdalski, który obecny nie był) i „młodszych” (Daniel Romanowicz, Michał Wsiewołodowicz, Wsiewołod Mściławowicz i inni liczni). Prezentują kolejność podaną przez kronikę halicko-wołyńską (PSRL, t. II, 741). Identycznie w PSRL, t. VII, s. 130. Zastosowano tutaj chyba kryterium ważności tronów lub znaczenia konkretnych osób. W naszym wypadku nie można chyba jednak mówić o użyciu tego typu kolejności.

dzimierz Rurykowicz z oddziałami smoleńskimi⁴⁴. Gdy dochodzi do bitwy nad Lipicą siły wspomnianych książąt stają w szyku następującym: *Knjaz' Vladimir Rjurikovič' Smolen'skij postavi polk svoj s kraja, a ot nego knjaz' Mstislav Mstislavič' Novogorodskij, i knjaz' Vsevolod Mstislavič' Romanovičja s Novogorodci i knjaz' Vladimir so Pskoviči, a ot nego knjaz' veliki Konstjantin Vsevolodič' so svoimi polki*⁴⁵. Jednak w momencie, kiedy następuje ogólne wyliczenie uczestników omawianej wyprawy pojawia się kolejność: Mściśław Mściśławowicz, jego brat stryjeczny — Włodzimierz Rurykowicz, Włodzimierz pskowski i Wsiewołod Mściśławowicz, będący bratankiem stryjecznym Mściśława Udałego. Albo przed, albo po grupie Rościsławowiczów wymieniany jest ich włodziemsko-suzdalski sojusznik Konstantyn Wsiewołodowicz⁴⁶.

Jeśli chodzi o pozostałe argumenty kwestionujące dotychczasowe zapatrywania badaczy na sprawę potomstwa Mściśława Rościsławowicza, to chciałbym zwrócić uwagę jeszcze na dwie rzeczy. Po pierwsze, jedynie Tatiščev podaje, że Włodzimierz pskowski był Mściśławowiczem. Tymczasem rosyjski osiemnastowieczny historiograf miał zauważalną skłonność do mylenia otczestw, a także do ich amplifikowania. Zwróćmy na przykład uwagę, że Mściśława Rościsławowicza często niesłusznie nazywał Mściśławowiczem⁴⁷. Natomiast księcia smoleńskiego Włodzimierza Rurykowicza w pewnym momencie uznał błędnie za syna jakiegoś Igora — brata Mściśława Udałego⁴⁸. To tylko dwa przykłady, jednak — jak sądzę — wyraźnie pokazujące, że do podanego wyłącznie przez Tatiščeva otczestwa Włodzimierza pskowskiego należy podchodzić co najmniej nieufnie. Po drugie, podana przez Alekseeva⁴⁹ informacja o posiadaniu przez Mściśława Rościsławowicza Toropca nie znajduje potwierdzenia w źródłach. Książę ten nigdy nie był wzmiankowany jako władca wspomnianego grodu. Niewątpliwym za to faktem jest, że Toropiec należał do ziemi smoleńskiej, będącej dziedzictwem Rościsławowiczów. Mógł więc być nadzielony dowolnemu przedstawicielowi tej linii Rurykowiczów⁵⁰. Pamiętajmy o panującej w omawianych czasach dużej solidarności pomiędzy Rościsławowiczami. Przejawiała się ona przekazywaniem przez umierających członków tej dynastii potomstwa pod opiekę najbliższych krewniaków. W ten sposób — jak wiemy — Mściśław Rościsławowicz zabezpieczył przyszłość dzieci, oddając je wraz z włością *na rucje* braciom Rurykowi i Dawidowi. Tak samo postąpił wspomniany przed chwilą Dawid, który pozostawił tron smoleński bratankowi Mściśławowi Romanowiczowi, a syna Konstantyna *v Rus' posła bratu svoemu Rjurikowi na rucje*⁵¹. Solidarność Rościsławowiczów wyrażała się również w praktyce polegającej na zapewnianiu przez seniorów dynastii swym młodszym krewniakom bytu dzięki osa-

⁴⁴ NPL, s. 55, 255; PSRL, t. VII, s. 120; t. X, s. 69; t. XXV, s. 111.

⁴⁵ PSRL, t. X, s. 73. Identyczny układ znajdujemy w latopisie woskresieńskim (ibidem, t. VII, s. 122).

⁴⁶ Opisując rozejście się zwycięskiej koalicji latopis woskresieński wymienia książąt w kolejności: Konstantyn Wsiewołodowicz, Mściśław Mściśławowicz, Włodzimierz smoleński, Włodzimierz pskowski (PSRL, t. VII, s. 124). W kilku miejscach opowieści o bitwie nad Lipicą latopis nikonowski wymienia sojuszników w następujących układach: *Słyšavše že sia knjaz' Mstislav Mstislavič', i knjaz' Volodimer Rjurikovič' Smolenskij, i knjaz' Vladimir Pskovskij i knjaz' Vsevolod Mstislavič' Romanovičja, skazaša sia knjazju Konstantinu Vsevolodiču Rostovskomu* (ibidem, t. X, s. 71); *i načasta sja naražati k bituje. Knjaz' že Mstislav Mstislavič', i knjaz' Volodimer Smolenskij, i knjaz' Vladimir Pskovskij i knjaz' Vsevolod Mstislavič' Romanovičja glagolaša knjazju Konstantinu Vsevolodiču Rostovskomu* (ibidem, t. X, s. 72); *I tako knjaz' Mstislav Mstislavič' vze dščer svoju, ženu Jaroslavlju, ide v Novgorod s Novogorodci, a knjaz' veliki Konstjantin Vsevolodič' ide v Volodimer', a knjaz' Vladimir Rjurikovič' v Smolenesk, a drugi Vladimir Pskovskij ide vo Pskov* (ibidem, t. X, s. 77). W nieco mniej szczegółowej relacji latopisu nowogrodzkiego I znajdujemy z kolei następujący porządek występowania koalicjantów: Mściśław Mściśławowicz, Konstanty Wsiewołodowicz, dwaj Włodzimierzowie (np. *M'stislav že i Kostjantin i dva Volodimira*) — NPL, s. 56, 256, 257. Dodam tutaj jeszcze, że Moskiewski zwód końca XV w. w pewnym miejscu relacji o zajmującym naszą uwagę konflikcie, wysuwa przed Mściśława Udałego jednego z Włodzimierzów (PSRL, t. XXV, s. 114).

⁴⁷ V. N. Tatiščev, *Istorija*, t. IV, s. 291, 293.

⁴⁸ Ibidem, t. IV, s. 346.

⁴⁹ L. V. Alekseev, *Smolenskaja zemlja*, s. 231–232.

⁵⁰ Teoretycznie, nie tylko Rościsławowiczów. Weźmy dla przykładu sytuację, kiedy to siedzący w Kijowie Ruryk Rościsławowicz nadzielił w tej ziemi swego zięcia Romana Mściśławowicza, następnie odebrał mu darowane grody i przekazał je Wsiewołodowi Wielkie Gniazdo (PSRL, t. II, 683–685).

⁵¹ PSRL, t. II, 704–705.

dzaniu ich w poszczególnych włościach ojcowizny, czyli ziemi smoleńskiej, a także kijowskiej. Na takiej właśnie zasadzie Mściław Romanowicz uzyskał od swego stryja Dawida Smoleńsk, a inni przedstawiciele dynastii siedzieli w poszczególnych ośrodkach księstwa kijowskiego. W tej sytuacji nie powinno dziwić, że Mściław Mściławowicz Udały, będący od końca pierwszego dziesięciolecia XIII w. jednym z przywódców Rościsławowiczów mógł w Toropcu osadzić swych krewniaków. Co ważne, wcale nie musieli być to jego rodzeni bracia.

Moim zdaniem przedstawione wnioski pozwalają wyraźnie stwierdzić, że Włodzimierz pskowski (wzmiankowany w latach 1208/9–1226 r.) oraz Dawid toropiecki (wzmiankowany w latach 1212–1226 r.) nie byli rodzonymi braćmi Mściława Mściławowicza Udałego, a więc synami Mściława Rościsławowicza. Za męskich potomków tego księcia uznać należy wyłącznie Włodzimierza (wzmiankowany w latach 1180–1181 r.) i Mściława Udałego. Włodzimierz pskowski i Dawid toropiecki byli zapewne braćmi rodzonymi. Według wysokiego prawdopodobieństwa zaliczali się do smoleńskiej linii Rurykowiczów, podobnie jak Mściław Rościsławowicz i jego synowie. Poza zakres niniejszego tekstu wykracza jednak ustalenie filiacji Włodzimierza i Dawida. Jest to zresztą działanie, które wymagałoby gruntownego przestudiowania genealogii Rościsławowiczów, której znajomość w literaturze okazuje się zdecydowanie niewystarczająca.